

DIN ISTORICUL MEMORANDULUI

ȘEDINȚA COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN 25—26 MARTIE 1892

Problema alcătuirii, definitivării și înaintării Memorandului la curtea din Viena, prin importanța și implicațiile sale ulterioare, a preocupat deopotrivă atât pe unii dintre contemporani¹, cât și pe istoriografii de mai târziu². Cercetătorii s-au oprit cu precădere asupra Conferințelor naționale din 1887, 1890 și 1892 în care chestiunea Memorandului e dezbătută oficial, ocolind — din lipsă de material documentar — ultima verigă, *ședința Comitetului central al P.N.R. din 25—26 martie 1892*³. Aflându-ne în posesia procesului verbal încheiat la această ședință, act inedit de o deosebită valoare documentară, vom încerca, bazându-ne pe cuprinsul său⁴, elucidarea câtorva dintre chestiunile insuficient sau eronat apreciate pînă acum, precum și prezentarea discuțiilor prilejuite de amintita ședință.

După cum se știe, Conferința națională a delegaților alegătorilor români din Transilvania și Ungaria, întrunită la Sibiu în 20—22 ianuarie 1892, decreteează din nou „pasivitatea generală”, susține „...conclusul conferințelor trecute cu privire la subșternerea unui Memorand la Tron și decide ca acest Memorand să se prezenteze fără amînare”⁵. Acestor hotărîri de principiu urma să le dea viață, prin activitatea sa ulterioară, Comitetul central, care prin punctul 6 al amintitului Proiect de rezoluție este însărcinat — în scopul orientării opiniei publice din țară și străinătate în

¹ E. Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 137 și urm.; Rubin Patiția, *Amintiri din timpul Memorandului* (publicate de E. Hulea), *Transilvania*, nr. 45, 1944, p. 279—308.

² Z. Păclișanu, *Guvernele ungurești și mișcarea memorandistă a românilor din Ardeal*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 1934, vol. 2, p. 85—110, 337—358; 1934, vol. 3, p. 104—126; I. Moga, *Tribuniștii și mișcarea memorandistă*, în *Gînd românesc*, nr. 5, 1934; Șt. Pascu, *Din răsunetul procesului memorandist în masele populare*, Sibiu, 1944; V. Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947; Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 145—210; Const. Nuțu și G. D. Iscriu, *Continuitate, unitate, libertate națională în programele politice ale românilor din Transilvania*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 265—286 ș.a.

³ În sursele documentare contemporane, forul conducător al Partidului național român nu are denumire constantă, el fiind intitulat: comitet central, comitet național, comitet executiv și (din 1890) comitetul de 25. Noi vom utiliza: comitetul central.

⁴ Vezi *Anexa*.

⁵ *Tribuna*, nr. 8, (11/23 ianuarie) 1892 p. 31.

spiritul hotărîrilor conferinței — cu publicarea Memorandului⁶. În acest sens, Prezidiul însărcinează pe unul dintre vicepreședinți, Eugen Brote, să convoace o întrunire a Comitetului central pentru stabilirea textului definitiv al actului și pentru a hotărî timpul și modul prezentării la Viena. În același scop, în urma unor schimburi de scrisori, membrii Comitetului central al Partidului național român sînt convocați la Sibiu pentru zilele de 25 și 26 martie 1892.

Puținele știri despre această importantă întrunire se rezumă la o notă lapidară publicată în *Tribuna*⁷ prin care opinia publică este informată în termeni generali despre ținerea ședinței și „conclusele” ei, la declarațiile (la fel de lapidare) făcute de acuzați cu prilejul procesului de la Cluj⁸, precum și la cîteva consemnări ulterioare aparținînd unora dintre improcesuați⁹. O descriere completă și coerentă a desfășurării acestei ședințe — nu se cunoaște. Acest lucru se datorează și faptului că memorandumii nu au avut în epocă interesul dezvăluirii existenței unui atare act. Acum însă, ținînd seama de însemnătatea pe care o are documentul pentru lămurirea dezbaterilor procesului memorandist, o facem, raportîndu-l în primul rînd la proces.

Cu intenția declarată de a acuza și judeca pe fruntașii românilor ca „indivizi” și nu ca reprezentanți ai partidului național, autoritățile — după ce decretează cunoscutele pasaje din Memorand ca „punibile” — caută să stabilească cît mai precis posibil culpabilitatea fiecăruia dintre acuzați. Cunoscînd din cele publicate în *Tribuna* scopul și în linii mari hotărîrile ședinței Comitetului central ținută la Sibiu în 25—26 martie 1892, procurorul general își brodează întreaga acuzație plecînd de la această ședință considerată „ca dată a comiterii faptei acuzate, a terminării comiterii...”, decarece „în ziua aceasta [26 martie] s-a stabilit textul Memorandului, în ziua aceasta s-a hotărît imprimarea și răspîndirea lui”¹⁰. Din această cauză întrebarea dacă a participat la ședința din 25—26 martie este adresată fiecărui acuzat atît cu prilejul instrucției procesului (ancheta), cît mai ales în timpul dezbaterii finale de la Cluj. Odată stabilită „prezența” ca urmare a declarațiilor făcute de către memorandiști, autoritățile — în scopul arătat mai sus — trec la dezbaterea fondului problemei: fixarea participării efective și a contribuției fiecărui participant. Or, era limpede pentru toți că asemenea date nu puteau fi găsite decît în *procesul verbal*, redactat la amintita ședință. Importanța acordată de către organele judiciare documentului reiese cu prisosință din actele cunoscute¹¹. Dacă s-a dresat procesul verbal, cine l-a luat, cine l-a semnat, sînt întrebări care nu lipsesc aproape în nici un interogatoriu. Aflarea și cunoașterea acestui document însemna găsirea unei

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Idem*, nr. 73, (29 martie/10 aprilie) 1892, p. 289.

⁸ I. P. Papp, *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte și date*, vol. I—II, Cluj, 1932—1933.

⁹ R. Patiția, *op. cit.*, p. 282.

¹⁰ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. II, p. 99—100.

¹¹ *Idem*, *op. cit.*

dovezi materiale incontestabile, care ar fi stat la baza acuzațiilor oficiale, facilitând individualizarea lor.

Atitudinea memorandiștilor față de tendințele și intențiile autorităților este cunoscută¹². Reamintim doar, relativ la subiectul ce-l tratăm, că la început, în instrucție, „încriminații” răspund echivoc atît referitor la existența procesului verbal în cauză, cît și la locul unde s-ar putea afla. În dezbaterile finale însă, văzînd importanța ce i se acordă de către instanță și cunoscînd mai precis formularea definitivă a „acuzei”, aceștia îi neagă existența. Însuși Septimiu Albin care, acum, știm că în calitate de „notar” al amintitei ședințe l-a întocmit și semnat, declară la procesul de la Cluj că în ședința din 25—26 martie nu s-a dresat proces verbal¹³. Declarația lui Albin se integrează în atitudinea generală adoptată de către acuzați față de această ședință. Pentru a defuca planurile autorităților, memorandiștii caută voit să diminueze importanța ședinței din 25—26 martie, calificînd-o drept prilejul executării hotărîrilor luate de către Conferințele naționale.

Singura dovadă scrisă care a incomodat evident susținerea acestei teze a fost cunoscuta „Declarație” din 18 februarie 1893¹⁴. Cerută de către Eugen Brote, care figură inițial ca acuzat principal, declarația a fost eliberată cu „scopul ca să se împartă răspunderea, și ea să cadă nu numai asupra lui [Brote], ci și asupra membrilor comitetului”¹⁵. Declarația dezvoltă cîteva decizii însemnate luate în ședința din martie. Fără a intra într-o analiză amănunțită, comparînd Declarația cu procesul verbal al ședinței din 25—26 martie, putem stabili cu certitudine că ea a fost într-adevăr dată așa cum a declarat S. Albin¹⁶, cu scopul intenționat de a împărți răspunderea asupra întregului comitet. Numai așa se explică existența în Declarație a pasajului privitor la locul unde se va tipări Memorandumul („Institutul Tipografic”) și precizările referitoare la suportarea „speselor” pentru imprimare și distribuire, stipulații care nefigurînd printre hotărîrile luate în 25—26 martie, indică o măsură luată ad-hoc în funcție de cerințele impuse de evoluția instrucției.

Cu toate neajunsurile ce le aduce Declarația ulterior¹⁷, ea trebuie privită, credem, ca o pîrghie cu ajutorul căreia acuzații reușesc să schimbe în esență mersul instrucției, trecînd răspunderea pentru faptele „încriminate” asupra întregului comitet¹⁸. De la „Brote și soții”, cazul devine astfel „Rațiu și soții”, fapt care, avînd în vedere intenția comitetului de a evidenția caracterul politic al procesului, constituie indiscutabil un cîștig.

Revenînd la procesul verbal luat în ședința din 25—26 martie, act solicitat cu atît insistență de către anchetatori, orientîndu-ne și după unele

¹² Pe larg, în V. Netea, *op. cit.*; I. P. Papp, *op. cit.* ș.a.

¹³ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 341.

¹⁴ V. Netea, *op. cit.*, p. 274—275; I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 73—74.

¹⁵ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 339.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ V. Netea, *op. cit.*, p. 273 și urm.

¹⁸ *Ibidem*, p. 218.

declarații făcute de acuzați în instrucție, considerăm că el a fost predat președintelui I. Rațiu și păstrat de acesta fie în „biroul din Sibiu de sub privighierea... sa și a prof. Comșa”¹⁹, fie în arhiva personală de unde ne-a și parvenit²⁰.

Dezbaterile întrunirii din 25—26 martie au loc la redacția *Tribunei* în localul „Institutului Tipografic” din Sibiu²¹, în patru ședințe, prezidate de G. Pop de Băsești. Prima ședință se deschide în 25 martie la orele 11 și jumătate când „notarul” S. Albin consemnează ca prezenți pe: G. Pop de Băsești, N. Cristea, Iuliu Coroianu, Dr. V. Lucaciu, G. Manu, L. Ciato, Dr. T. Mihali, G. Domide, R. Pațiția, A. C. Popovici, Dr. D. P. Barcianu, D. Comșa, S. Albin, M. Veliciu și A. Suciu; absenți fiind: Dr. I. Rațiu și P. Barbu din motive de boală, E. Brote din cauza unui deces în familie, Dr. I. T. Mera motivat „prin cauze grave familiare”, V. Ignat, G. Lazăr, G. Tripon nemotivați până la ora întoarcerii procesului²², precum și Vasile Rațiu, Alex. Filip și Dr. I. Nichita „demisionați”. Referitor la participare — pentru o mai completă înțelegere a verdictului de mai târziu — de reținut ar fi, că deși actul acuzării are ca punct de plecare ședința din martie, trei dintre viitorii condamnați, Dr. I. Rațiu, P. Barbu și D. Roman nu au participat la ea. Raportînd acest fapt la durata pedepselor, conchidem că neparticiparea la această ședință a constituit o circumstanță atenuantă în pronunțarea sentinței, dar nu a atras după sine *scoaterea din cauză* a tuturor membrilor care nu participaseră la ea, așa cum s-a susținut pînă acum²³.

După ce subliniază că plenara s-a convocat „pentru a stabili textul definitiv al memoriului către coroană și a defige timpul și modalitatea prezentării” lui, președintele propune discutarea în prealabil (prima ședință) a problemelor curente de partid. Prima dintre acestea se referă la suma de 1.000 fl. donată „pe scama comitetului”, din partea unui „... aderent al partidului care însă nu dorește a fi numit”²⁴. Deși formula e frecvent uzitată atunci când dezvăluirea sursei nu se consideră a fi oportună, valoarea sumei (1.000 fl.) indică un donator cu însemnate posibilități. Poate G. Pop de Băsești, sau chiar „Liga culturală”? În numele vicepreședintelui E. Brote, D. Comșa raportează îndeplinirea de către biroul din Sibiu a tuturor „concluseror” Conferinței naționale din 22 ianuarie 1892. Apoi, la propunerea lui V. Lucaciu, comitetul expediază o telegramă de condoleanțe lui E. Brote căruia i-a decedat soția în aceeași zi²⁵. Cere-rea preotului I. Macavei recent eliberat din închisoarea din Seghedin unde ispășise condamnarea pentru un „delict” de presă²⁶ se rezolvă favorabil,

¹⁹ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 141.

²⁰ Documentul se află în colecția Muzeului de istorie Cluj, nr. inv. M. 2205.

²¹ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 335—336, vol. II, p. 205.

²² În timpul anchetei V. Ignat își motivează absența prin boală, iar G. Lazăr prin distanța prea mare — de la Carei; cf. I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 191—192.

²³ V. Netea, *op. cit.*, p. 234—235.

²⁴ Citatele fără notă aparțin „Procesului verbal” anexat.

²⁵ 25 martie 1892; cf. I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 73—74.

²⁶ La 11 sept. 1890 Curtea cu jurați din Cluj condamnă pe I. Macavei la un an

hotărîndu-se totodată ca suma solicitată (82 fl. 20 cr.) să fie însoțită de o „adresă de felicitare, că a scăpat sănătos din pedeapsa ce a suferit pentru cauza română“.

Discuții mai ample au loc — în aceeași primă ședință — pe marginea celor trei cereri de demisie din comitetul central. Dintre acestea, cererea lui I. Nichita care fusese înaintată imediat după alegerea sa în comitet și motivată prin ocupațiile sale de avocat²⁷, este acceptată unanim. Lui Alex. Filip, care „din motive de sănătate a trebuit să renunțe a mai face parte din comitetul executiv“ — cum va arăta mai târziu²⁸, i se acceptă de asemenea demisia, hotărîndu-se „a i se trimite o scrisoare de recunoștință pentru serviciile aduse pînă acum partidului“.

Motivată doar prin insuccesele avute privind abținerea românilor din Comitatul Făgărașului de la alegerile parlamentare din acel an, demisia canonicului Vasile Rațiu nu este primită, petiționarul urmînd a fi încuștințat de această hotărîre și încurajat în numele comitetului în activitatea sa politică viitoare. Cît despre atitudinea unora dintre alegătorii români din comitatul Făgărașului, unde după cum informează însuși V. Rațiu „chiar și foști delegați la Conferința generală de la 20—21 ianuarie [1892] au luat... parte la alegeri și la banchetele guvernamentalelor“, problema necesitînd dezbateri speciale, se decide a fi discutată „de altă dată la ordinea zilei“.

Ședința continuă cu dezbaterile privitoare la alegerea a doi membri în comitet, în locurile rămase vacante. Pentru unul din ele este ales „cu aclamațiune“ avocatul Dănilă Lica din Bistrița, militant în mișcarea națională a românilor din Transilvania, retras din activitatea politică în urma insuccesului înregistrat la Conferința națională din 1890, unde a susținut — privitor la Memorand — o teză contrară lui Vicențiu Babeș²⁹. Pentru cel de al doilea loc, discuțiile — infructuoase în această ședință — sînt amîinate pentru sfîrșitul întrunirii.

Cea de a doua ședință se deschide în aceeași zi la orele 15, avînd ca subiect discutarea unicului punct al ordinei de zi, proiectul Memorandului, care „se primește ca bază la dezbateră specială“. Luînd cuvîntul, Iuliu Coroianu arată „că după o înțelegere ce s-a făcut cu biroul comitetului³⁰, d-sa și d-l. dr. Vasile Lucaciu au fost însărcinați cu eliberarea proiectului de memoriu pe care-l prezintă și apoi îl citește“. Așadar, potrivit documentului pe care-l prezentăm, cu elaborarea Memorandului a fost însărcinat, la o dată anterioară ședinței din 25—26 martie 1892, ală-

și jumătate închisoare, ca autor al articolelor „Tisza și Kossuth“ și „Ei sau noi“ apărute în *Tribuna*, nr. 50—51 respectiv 53—54 din 1890; cf. E. Brote, *op. cit.*, p. 138, 432.

²⁷ I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 199—200.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Deși s-a declarat de acord cu conținutul Memorandului, D. Lica nu face parte din delegația de la Viena, deoarece susținea necesitatea înaintării actului „la guvern“ și nu „la împărat“; cf. I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 201.

³⁰ Biroul era compus din membrii comitetului domiciliați atunci în Sibiu: Dr. I. Rațiu, E. Brote, S. Albini, D. Comșa, N. Cristea și D. P. Barcianu.

turi de Iuliu Coroianu și Vasile Lucaciu. Prin urmare procesul verbal al ședinței stabilește cu certitudine că actul din 1892, după ce parcursese mai multe stadii ale redactării sale, este prezentat Comitetului central pentru definitivare și aprobare, prin doi autori principali. Confirmând o teză anterioară³¹, informația ne pare deosebit de prețioasă, pentru lămurirea (parțială deocamdată) a problemei atât de controversate privind geneza Memorandului.

„Dezbaterea specială la care iau parte toți membrii prezenți” ocupă întreaga a doua și a treia ședință, avind drept rezultat „mai multe modificări” în proiectul inițial. Redactorul procesului verbal nu specifică însă ce fel de modificări s-au adus, cine le-a propus și cum au fost argumentate, date care ar fi cristalizat amintita problemă a genezei. Dezbaterile speciale se încheie cu propunerea lui Vasile Lucaciu, în urma căreia „Comitetul își însușește memoriul și îl predă biroului ca să dispună redactarea lui finală în privința stilară, prin membrii din Sibiu ai comitetului împreună cu dl. Iuliu Coroianu”. Prin urmare modificările aduse Memorandului în ședința din martie sînt de conținut, privind fondul și probabil extensiunea actului³², nu numai „stilare” cum — din motivele arătate — s-a susținut la procesul de la Cluj. Îndreptările de stil considerate mai puțin importante urmau a fi efectuate de către membrii din Sibiu ai comitetului împreună cu I. Coroianu, redactorul principal al proiectului.

Dezbaterile ultimei ședințe a întrunirii se referă în cea mai mare parte a lor tot la chestiuni privitoare la Memorand. Astfel, problema limbii în care să fie redactat exemplarul original ce urma a fi înmînat împăratului — pusă în discuție de către A. C. Popovici, după intervențiile mai multora dintre cei prezenți, se lămurește, hotărîndu-se „ca memoriul să fie redactat... atît în limba română cît și în cea germană și în cea maghiară”.

Referitor la „statorirea locului și timpului, unde și cînd să se prezenteze memoriul la Înaltul Tron”, se decide ca actul „să fie prezentat la Viena în decursul lunii mai 1892”, fără însă a se specifica ziua, stabilirea ei — 28 mai — făcîndu-se ulterior, poate în ședința aceluiași comitet ținută la Turda în aprilie 1892.

Cu scopul de a sublinia caracterul de masă al acțiunii și a demonstra opiniei publice că actul a fost săvîrșit de către comitet în calitate de mandatar al întregului popor român din Transilvania și Ungaria, întrunirea din martie hotărîște ca „deputațiunea să fie cît mai numeroasă”, și pe lîngă membrii comitetului, să fie compusă din reprezentanți ai tuturor comitatelor locuite de români, printre care „cît se poate de mulți țărani”. Cu organizarea întregii acțiuni este însărcinat biroul, care ajutat cu entuziasm de către tinerimea universitară din Viena, reușește — după cum se știe — să-și ducă la bun sfîrșit sarcina.

³¹ Vezi Șt. Pascu, *Mișcarea memorandistă și lupta pentru unitate de stat (1881—1905)*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Romînie*, București, 1968, p. 57—58; idem, *Marea Adunare Națională, de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 166.

³² Conf. declarației lui S. Albini la proces; cf. I. P. Papp, *op. cit.*, vol. I, p. 335.

Pentru o bună parte dintre membrii comitetului înaintarea Memorandului la împărat și mai ales scontata lui respingere însemna doar un prielaj pentru o vastă agitație în jurul problemei naționale din Transilvania și a revendicărilor politice ale națiunii române³³. Din această cauză activitatea propagandistică ce urma să însoțească înaintarea Memorandului la tron, activitate prin care se pășește de fapt de la apelul la împărat la apelul către opinia publică europeană, este dezbătută cu atenție în ședința din martie. Precizările referitoare la informarea imediată a alegătorilor români — printr-un „comunicat“ și mai târziu printr-un „apel“ — precum și votarea sumei de 300 fl., destinată desigur în bună parte necesităților publicistice din străinătate, sînt edificatoare în acest sens.

Mai sărace sînt însă informațiile referitoare la imprimarea Memorandului, în privința căreia se specifică doar că „biroul are să se îngrijească și de traducerea memoriului în ungurește și nemțește și de tipărirea lui în toate trei limbile, eventual și în franțuzește și italienește“. Deci, mult discutata (la proces) problemă a imprimării și traducerii actului se trasează ca sarcină biroului în linii generale, fără a se specifica anume, cine, unde și cînd să se efectueze. Pe de altă parte, avînd în vedere că pentru traducere s-ar fi putut găsi ușor persoane competente în Sibiu, și că partidul dispunea de tipografie proprie, indicații de amănunt, poate, nici nu mai erau necesare. Astfel privită problema, însăși „Declarația“ cu stipulațiile ei suplimentare, nementionate în procesul verbal al ședinței din martie, ne apare într-o lumină nouă, în concordanță și în sensul hotărîrilor generale și nu în contrast cu ele. De menționat — raportîndu-ne din nou la procesul de la Oluj și la urmările lui — că nu se specifică nimic referitor la modul și mai ales la timpul difuzării Memorandului imprimat. În acest sens nu ne gîndim neapărat la fixarea calendaristică a unei date, lucru care nu era posibil atîta timp cît însăși înaintarea lui la Viena n-a fost stabilită precis, ci la o hotărîre de principiu: difuzarea și publicarea să se facă înainte, în timpul sau după înaintarea actului la coroană. Elucidarea acestei chestiuni, atît de comentată la proces, n-ar fi lipsită de importanță mai ales pentru stabilirea exactă a faptelor; raportînd-o însă la scopul propagandistic al întregii acțiuni, însemnătatea ei ni se pare minoră.

Evident că o acțiune de o asemenea amploare necesita cheltuieli importante. Pentru acoperirea lor „se decide a se provoca toate cluburile comitatense ale partidului ca să se încaseze restanțele repartiției per 1891, totodată să se mai facă o repartiție per 1892 după cheia celei precedente și sumele incurse să se verse la casa comitetului“. Deci cu toate ajutoarele pecuniare primite ocazional, care fără îndoială în preajma acestui eveniment se vor fi înmulțit și mărit, fondul de bază era format din contribuțiile membrilor partidului, repartizate anual pe cluburi comitatense.

Cu toată formularea lapidară, din punctul 15 al procesului verbal se poate deduce că în cadrul lui nu se mai pun în discuție problemele de conținut ale „memoriului politic“, dezbătute deja în două ședințe ante-

³³ *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 260.

rioare. Acest punct vizează însă o precizare referitoare la desfășurarea acțiunii (poate, data înaintării, imprimării sau publicării actului), o hotărâre care urma să fie concretizată înainte de a se merge la Viena, mai precis — pînă la proxima ședință a comitetului, care după cum se știe, s-a ținut în luna aprilie 1892 la Turda. Alegerea protopopului din Brad Vasile Damian în cel de al doilea loc rămas vacant în comitet și înregistrarea motivării absențelor lui P. Barbu și I. T. Mera încheie dezbaterile întrunirii.

Puțin cunoscută pînă acum, „rodnică“ ședință a comitetului central din 25—26 martie 1892 se va bucura de o mai judicioasă așezare între evenimentele care au influențat nemijlocit cel mai însemnat act politic al românilor transilvăneni la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

ȘERBAN POLVEREJAN

ANEXĂ

PROCES VERBAL

Luat în ședința de la 25 și 26 martie n. 1892 a Comitetului central al Partidului național român.

President: George Pop de Băsești, vicepresident.

Notar: Septimiu Albini, secretar II.

Prezenți dnii George Pop de Băsești, N. Cristea, Iuliu Coroianu, Dr. V. Lucaciu, G. Manu, L. Csato, Dr. T. Mihali, G. Domide, R. Patiția, A. C. Popovici, Dr. D. P. Barcianu, D. Comșa, S. Albini, M. Velici, A. Suciș, absenții dnii Dr. Ioan Rațiu, Eugen Brote, Patriciu Barbu, Vasile Ignat, V. Lazăr de Purcareți, Dr. I. T. Mera și Dr. G. Tripon; trei membrii demisionați.

1. Presidentul deschide ședința în 25 la orele 11 $\frac{1}{2}$. În discursul de deschidere expune, că între membrii biroului au avut loc o corespondență, în care s-a accentuat necesitatea de a ține o ședință plenară a comitetului pentru a stabili textul definitiv al memoriului către coroană și a defige timpul și modalitatea prezentării. Astfel apoi, fiind dl president Dr. Ioan Rațiu bolnav, presiul a însărcinat pe dl vicepresident Eugen Brote să convoace actuala ședință a comitetului. Presidentul salută pe membrii prezenți, dar fiind timpul deja cam înaintat, îi roagă a nu intra pînă după amiază în dezbaterile ordinea de zi, ci a rezolva deocamdată, întrucît mai ajunge timpul, numai curențiile.

— Se primește.

2. Dl president împărtășește că un aderent al partidului, care nu voeste însă a fi numit, i-a predat pe seama comitetului prin dl. G. Pop Crișan suma de 1.000 (una mie) floreni v.a., pe care-i predă casarului.

— Se ia spre știință cu călduroase mulțumite și urări de: să trăească!

3. Dl. D. Comșa comunică în locul dlui vicepresident Eugen Brote, că biroul comitetului a executat întogmai toate conclusele ședinței premergătoare de constituire de la 22 ianuarie n.a.c.

— Spre știință.

4. În vedere că togmai în această zi soartea a lovit cu toată cruzimea pe unul dintre cei mai iubiți și mai stimați membrii ai comitetului, dl Eugen Brote, prin mutarea la cele eterne a soției sale, dna Agnes Brote, dl Dr. Vasile Lucaciu pro-

pune să i se trimeată dlui Eugen Brote o adresă de condolență subscrisă de toți membrii prezenți.

— Se primește și se execută la moment.

5. Cassarul, dl Dr. D. P. Barcianu, dă citire unei scrisori sosită la birou de la dl Ioan Macavei, preot din Năsăud, fost internat în închisoarea de stat din Seghedin pentru delict de presă, în care cere un ajutor de 82 fl. 20 cr. pentru acoperirea speșelor ce i se cer pentru întreținerea în temniță. Dl. V. Lucaciu propune să se acorde acest ajutor și totodată să se trimită dlui I. Macavei din partea comitetului o adresă de felicitare, că a scăpat sănătos din pedeapsa ce a suferit pentru cauza română.

— Se primește și se dispune imediata trimitere a ajutorului și a adresei votate.

6. Secretarul S. Albini dă citire la trei scrisori sosite de la dnii Alexandru Filip, Dr. I. Nichita și Vasile Rațiu, prin care își dau demisiile de membrii ai comitetului.

Dl president propune ca demisia dlui Vasile Rațiu, vicar gr. cat. în Făgăraș, după ce este motivată numai cu imposibilitatea de a organiza deocamdată Partidul național și a reține pe români de la alegeri în comitatul Făgărașului, să nu se primească, ci mai virtos să se roage dl Rațiu, ca unul care si-a dat silință să execute conclusele conferinței generale și ale comitetului, să rămână și mai departe în comitet.

— Demisia dlui Vasile Rațiu nu se primește. Demisia dlui Alexandru Filip se primește, hotărîndu-se a i se trimite o scrisoare de recunoștință pentru serviciile aduse pînă acum partidului. Demisia lui I. Nichita se primește.

7. În legătură cu scrisoarea dlui Vasile Rațiu din Făgăraș, în care între altele se zice că chiar și foști delegați la conferința generală de la 20—21 ianuarie [1892] au luat în comitatul Făgărașului parte la alegeri și la banchetele guvernamentalelor, dl Rubin Pațitia propune ca comitetul să iee măsuri contra desertorilor și trădătorilor Partidului național. Dl N. Cristea propune că fiind aceasta cestiune momentuoasă și gravă, să nu să hotărască acum, ci să se pună de altă dată la ordinea zilei.

— Se primește propunerea dlui N. Cristea.

8. Dl. president pune în desbatere alegerea alor 2 membri în comitet în locurile vacante prin cele două demisiuni primite.

— Se alege cu aclamațiune dl Dănilă Lica, avocat în Bistrița, ear al doilea loc, neputîndu-se ajunge la o înțelegere asupra candidaților, se va întregi la sfîrșitul ședinței.

După aceste[a] ședința se amîină pînă după amezi la orele 3.

9. Redeschizîndu-se ședința, d[upă] a[miază] la orele 3, dl president dă cuvîntul dlui Iuliu Coroianu ca să citească proiectul de memoriu către coroană. Dl Coroianu expune că după o înțelegere ce s-a făcut cu biroul comitetului, dsa și dl Dr. Vasile Lucaciu au fost însărcinați cu elaborarea proiectului de memoriu, pe care-l prezintă și apoi îl citește.

— Proiectul de memoriu se primește ca bază la desbaterea specială.

Desbaterea specială la care iau parte toți membrii prezenți, urmează pînă la orele 6 seara, apoi a doua zi, în 26 martie n. dimineața de la orele 9 pînă la 12½, făcîndu-se mai multe modificări, după cari ședința se amîină pînă d.a. la orele 3.

Redeschizîndu-se ședința d.a. la orele 3, desbaterea specială a proiectului de memoriu se termină și la propunerea dlui Dr. Vasile Lucaciu.

— Comitetul își însușește memoriul și îl predă biroului ca să dispună redactarea lui finală în privința stilară prin membrii din Sibiu ai comitetului împreună cu dl Iuliu Coroianu.

10. Dl A. C. Popovici întreabă în ce limbă să fie redactat memoriul?

După discuție la care iau parte dnii R. Pațitia, D. Comșa, S. Albini, N. Cristea, Dr. D. P. Barcianu, Dr. V. Lucaciu și G. Manu,

— Comitetul hotărâște ca memoriul să fie redactat și pregătit spre prezentare, atît în limba română, cît și în cea germană și în cea maghiară.

11. Dl president pune în desbatere statorirea locului și a timpului unde și cînd să se prezenteze memoriul la Înalțul Tron.

— Se hotărăște să fie prezentat în Viena în decursul lunei mai 1892.

12. Dl Dr. Vasile Lucaciu întreabă cum să fie compusă deputația care va merge să prezenteze memoriul la Tron.

— Se decide să fie compusă din toți membrii comitetului în corpore, ear în colo în număr nelimitat din toți românii care vor dori să participe. Cu compunerea deputațiunii și facerea pregătirilor necesare se însărcinează biroul, cu îndrumarea, că ar fi de dorit să fie reprezentate în deputațiune toate comitatele locuite de români, între membrii deputațiunii să fie însă și cit se poate de mulți țărani.

13. Presidentul pune în desbatere întrebarea, ce ar trebui făcut pe calea publicisticii în afacerea memoriului.

— Se hotărăște ca predarea memoriului să fie introdusă printr-o viuă acțiune ziaristică, pentru care se votează suma de 300 fl. Acțiunea ziaristică are să o introducă biroul în numele comitetului printr-un apel adresat către alegătorii români. Ear și pînă atuncia să trimită foilor Partidului național, un comunicat, de cuprinsul că memoriul este votat de comitet și se va prezenta în decursul lunei lui mai. Tot biroul are să se îngrijească și de traducerea memoriului în ungurește și nemțește și de tipărirea lui în toate trei limbile, eventual și în franțuzește și italienește.

14. Presidentul pune în desbatere procurarea mijloacelor bănești pentru întîmpinarea cheltuielilor împreunate cu acțiunile comitetului.

— Se decide a se provoca toate cluburile comitatense ale partidului ca să se încaseze restanțele repartiției per 1891, totodată să se mai facă o repartiție per 1892 după cheia celei precedente și sumele incurse să se verse la cassa comitetului.

15. Presidentul pune în discuție afacerea memoriului politic, hotărît de conferință.

— Se hotărăște a însărcina biroul să vină cu o propunere pozitivă în această afacere pînă la ședința viitoare.

16. Se pune a doua oară în desbatere alegerea unui membru în comitet la vacanța rămasă și,

— se proclamă de ales dl Vasile Damian, protopop gr. or. în Brad.

17. Se notifică, că dl Patriciu Barbu și-a scusat absența prin boală, ear dl Dr. I. T. Mera prin cauze grave familiare.

— Spre știință.

Ne mai fiind alceva de debătut, presidentul cu viuă satisfacțiune constată concordia și rodnicia acestei ședințe, mulțumește membrilor prezenți pentru jertfele și interesul ce au adus afacerilor naționale și declară ședința de închisă la orele 7 seara.

Sibiu, 26 martie 1892.

S. ALBINI
secretar II.

AUS DER GESCHICHTE DES „MEMORANDUMS“

(Zusammenfassung)

Auf Grund des in der Beilage erstmalig veröffentlichten Protokolls, schildert der Verfasser den Verlauf der Sitzung des Zentralkomitees der Rumänischen Nationalpartei in Siebenbürgen und Ungarn, die in Hermannstadt (Sibiu) am 25. und 26. März 1892 stattfand. Auf der Tagesordnung dieser Sitzung stand die Fertigstellung des Wortlautes des „Memorandums“, eine politische Denkschrift, die im Namen der rumänischen Nation dem Kaiser Franz Joseph I. überreicht werden sollte, ferner sollten die Zeit und die Form der Überreichung festgesetzt werden.

In dem von den österreichisch-ungarischen Behörden gegen die Verfasser des „Memorandums“ eröffneten Prozess bildete diese Zusammenkunft des Zentralkomitees einen der Hauptgründe für die Anklage. Die Arbeit behandelt die aus den Beschlüssen der Sitzung erwachsenen Folgen im „Memorandisten-Prozess“, der weltweites Aufsehen erregte.

Der Verfasser untersucht auch von einem neuen Gesichtspunkte aus die neuerschlossenen Quellenangaben im Zusammenhang mit der Ausarbeitung des „Memorandums“.

Ausser den sich auf das Memorandum beziehenden Daten enthält das Sitzungsprotokoll auch wichtige Angaben über die Rumänische Nationalpartei: Neuwahl von Mitgliedern des Zentralkomitees, empfangene und gewährte materielle Unterstützungen, Finanzierung der Aktionen der Partei, u.a.

Die Veröffentlichung des Sitzungsprotokolls stellt einen Beitrag zur besseren Kenntnis der politischen Tätigkeit der rumänischen Bourgeoisie aus Siebenbürgen am Ende des XIX. Jahrhunderts dar.